

ФІЛОСОФСЬКА, ПРОСВІТНИЦЬКА ТА ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА АВГУСТИНА ВОЛОШИНА

*Бабина Тетяна Генадіївна, кандидат філософських наук, доцент,
Київський національний університет технологій та дизайну (м.Київ, Україна)*

Августин Волошин справедливо вважав, що моральні цінності є пріоритетні, найвищі і найдорожчі для нашого народу. Вони були є і будуть у суспільному житті наймогутнішою духовною силою, яка забезпечує поступ, сприяє розвитку природних задатків і обдарувань кожної людини, збереженню життя її і злагоді, взаємодопомоги і миру між людьми. Висока духовність, на думку Августина Волошина, — це насамперед висока моральність людини, її гуманних ставлень до свого роду, рідних та інших людей, народів.

Ключові слова: педагогіка, методика, дидактика, підручник, граматики, навчати, виховувати.

Августин Волошин справедливо считал, что моральные ценности являются приоритетными, самые высокими и дорогими для нашего народа. Они были, есть и будут в общественной жизни самой могущественной духовной силой, что обеспечивает прогресс, способствует развитию природных задатков и дарований каждого человека, сохранению жизни и согласия, взаимопомощи и мира между людьми. Высокая духовность, по мнению Августина, — это прежде всего высокая нравственность человека, его гуманных отношений к своего рода, родных и других людей, народов.

Ключевые слова: педагогика, методика, дидактика, учебники, грамматика, учить, воспитание.

Augustine Voloshin rightly believed that moral values are a priority, the highest and most expensive for our people. They were, are and will be in public life the most powerful spiritual force that ensures progress, promotes the development of natural inclinations and talents of each person, the preservation of life and harmony, mutual assistance and peace between people. High spirituality, according to Augustine-is primarily a high morality of man, his humane relations to his family, relatives and other people, peoples.

Keywords: pedagogy, methodology, didactics, textbooks, grammar, teaching, education.

З іменем Августина Волошина пов'язане піднесення рівня національної свідомості закарпатців, самоусвідомлення себе як складової частини великого українського народу. У 1899 р після успішного закінчення Вищої Педагогічної школи в Будапешті він одержав диплом професора математики і фізики. Це дало йому право протягом тривалого часу викладати в Ужгородській учительській семінарії, а згодом й очолювати цей престижний освітній заклад краю.

З іменем Августина Волошина пов'язано виникнення і діяльність товариства «Просвіта». Він по праву вважається першим просвітянином. Велика його заслуга в тому, що «Просвіта» стала масовою організацією, яка охоплювала всі здорові сили українців краю. Августин Волошин завершив працю над фундаментальною «Педагогічною Хрестоматією», однак ця двотомна і потрібна книга так і залишилася в рукописі.

Безперечна заслуга Августина Волошина полягає в тому, що він видавав книги, шкільні підручники для початкових і середніх шкіл з граматики, фізики, хімії, також підручник для семінарій і робив це, як правило, на власні кошти. Нині відомо, що він є автором 42 книг. Готуючи підручники для учнів, А.Волошин дотримується дидактичних принципів научності, доступності, цілісності, відповідності віковим та психологічним особливостям школярів, науково обґрунтованих ще Я.–О. Коменським, О.Духновичем, К.Ушинським. В умовах посиленого наступу угорських шовіністів школи отримували підручники народною «руською мовою», близькою до норм тогочасної української мови.

Упродовж тривалого часу діяльність культурно-освітнього та релігійного діяча першої половини двадцятого століття Августина Волошина була майже не відома широкій громадськості. Ім'я провідного педагога Закарпаття стало знайомим в основному лише тоді, коли з'явилася у світ його книжка «Педагогічні твори» [3].

У своїх педагогічних матеріалах А.Волошин вважав, що усім нам треба глибше пізнати наш національний характер, самокритично поглянути на самих себе і взятися за самоочищення і самовиховання, за велику і тривалу просвітницьку роботу серед народу.

З педагогічних праць А.Волошина випливає, що не варто ніколи забувати, що педагогіка має формувати в кожній дитині не лише знання, а на основі знань — погляди, переконання, ідеали, інші духовні цінності, плекати вдосконалену систему якостей українського національного характеру і світогляду, щоб виростили стійкі українські патріоти, громадяни-державотворці.

Августин Волошин вважав, що становлення і розвиток моралі українського народу відбувалися упродовж віків у найтіснішому зв'язку з розвитком самобутньої культури українців, що моральне виховання дітей з раннього віку найуспішніше здійснюється на традиціях рідного народу. Відомо, що першоджерелами української культури, першозасобами виховання зростаючих поколінь нашого народу є рідна мова, фольклор, народні мистецтва, історія рідного краю, символіка та інші традиції українців. Якщо молоде покоління буде глибоко знати, любити і шанувати свою рідну культуру у її вищих досягненнях, тоді, як правило, підвищиться його мораль. А це значить, що поглибитися його духовність не на словах, а реально і практичний внесок в оздоровлення суспільства.

Як професор і педагог, Августин Волошин найбільше уваги приділяв вихованню національно-свідомого українського вчительства, щоб через нього виховувалось нове покоління свідомих і щирих українців, дбав про те, щоб майбутні вчителі допомагали в піднесенні господарського добробуту населення Закарпаття. Зі своїх власних прибутків о. д-р А. Волошин утримував сиротинець (1) для українських дітей. Завдяки йому було організовано видавництво «Унію», де друкувалися шкільні підручники, багато з яких він написав особисто (понад 42 підручники).

Від 1903 року був редактором і фінансував єдину українську газету «Наука», яку утримував і в тяжкі воєнні часи. Після війни видавав її під назвою «Свобода». А у

червні 1938 року тижневик «Свобода» було замінено на щоденний часопис «Нова Свобода». Ця газета від жовтня 1938 року до березня 1939 була офіціозом Уряду Карпатської України, що його очолював прем'єр Августин Волошин.

У педагогічних працях Августина Волошина відзначається, що наш народ завжди прагнув поліпшувати, гуманізувати міжлюдські відносини, ставлення людей один до одного, до громади, своєї країни. Любов до рідної землі та отчого краю, материнської мови і культури, мир і злагода між людьми, взаємопідтримка і взаємопоміч, збереження і примноження багатств природи і її краси, захист Батьківщини від ворогів — такі моральні цінності склали сутність і зміст життя й передавалися в майбутнє від покоління до покоління.

Як справжній патріот він завжди стояв на передньому краї боротьби за наукове висвітлення і розв'язання мовного питання. Це яскраво прослідковується у дослідженні «О письменном язичі підкарпатських русинов», опублікованому у 1921 році. У ньому автор слушно наголошував, що малоруська (українська) мова є самостійною і розвивається за певними притаманними їй законами. Учений відзначав, що малоруська мова утверджує ідею єдності слов'ян. Переконливим є висновок про те, що в мові «русинів» Підкарпатської Русі можна знайти зовнішні впливи, запозичення, як і в будь-якій іншій мові світу, але вони не порушують її народного характеру. Тому руська (українська) мова, як рідна, має бути мовою навчання в школах, а не великоруська мова. У цьому питанні А.Волошин цілком погоджується з мудрою настановою Івана Огієнка: «Найцінніший ґрунт для духовного виховання сильного характеру — то рідна мова. Пильуйте ж виховувати такі потрібні для нації сильні характери, виховуючи дітей тільки рідною мовою» [7, с. 39].

У 1923 і 1924 роках виходять у світ третім і четвертим виданням підручники «Методична граматика карпато-руського язика для низших класс народных школ». У них подано чимало народних пісень, переказів та інших зразків народнопоетичної творчості, які знайомлять з багатомістовою культурою народу, мали неабияке пізнавальне та виховне значення. А.Волошин відзначав, що відродження національної культури неможливе без знань про свій народ, особливості його побуту й трудової діяльності, зокрема основних і допоміжних галузей господарювання, промислів та ремесел, народного одягу, харчування, народної медицини й календаря, про обряди, уявлення, вірування, народну мораль, про свій рід і родовід. Широко відомі погляди на мистецьку і загалом культурну спадщину, на потребу засвоєння кращих її надбань. Коротко кажучи, суть цих поглядів полягає в тому, що саме трудящі маси є спадкоємцями усіх культурних надбань. Тим більше це стосується нашої культурної спадщини, в якій висловлено думи і сподівання трудового люду.

Варто відзначити, що в підручниках з мов і букварів, які написав А.Волошин у 20-х — 30-х роках ХХ ст., він послідовно відстоює такі важливі педагогічні погляди, як патріотизм, народність, демократизм і духовність, приділяє належну увагу удосконаленню змісту, форм і методів навчання. Матеріал вдало підібраний і викладений на доступному рівні, що свідчить про те, що автор творчо і вдумливо опрацював тогочасну літературу з предмета.

Слушно відзначає досвідчений педагог Маріанна Кляп, що «рекомендації А.Волошина щодо методики викладання мов у школі можуть бути творчо використані в сучасних умовах і сприятимуть піднесенню рівня навчання і виховання учнів» [4, с.13].

Добре знаючи фольклор, зокрема народні казки, публікуючи їх у збірнику «Сорок сказок» (1904), Августин Волошин (8) був переконаний, що тексти про багатіїв викликають у сучасного читача почуття відрази до нагромадження капіталу. Ця тема цілком життєва, актуальна і сьогодні. Як і раніше, так і нині казки вчать розуміти, які багатства духовної енергії закладені в людях з народу, поважати людську гідність простих людей, ставитися з презирством до пошлості дрібновласницького побуту.

Іноді доводиться стикатися з фактами розгубленості вчителів, коли перед ними постає питання: чи сприяє народна казка моральному вихованню учнівської молоді? Є немало освітніх працівників, які вважають, що оскільки в народній казці не завжди помітно втілення в життя моральних ідеалів, то вони мають менш пізнавальне значення. Тому виникає потреба детальніше розглянути проблему виховного значення народної казки.

Так, у фольклорі знаходимо думки, підказані багатовіковим історичним досвідом народу, і було б дивно й неприродно, коли б ми вважали, що при формуванні моральних норм на основі цих принципів могли б обійтися без народної мудрості, у якій відтворено образи людей чистого сумління, героїв-борців і трудівників, людей гордої життєвої долі. Усі ці герої розкривають перед нами душу народу в стражданні і боротьбі, з їхньої поведінки, вчинків, роздумів і почуттів ми дізнаємось про минуле життя в усій складності. А тим самим вони впливають на нашу свідомість і почуття, вчать гідно жити тепер.

Фольклор підтверджує думку, стверджував А.Волошин, що він є активним учасником нашого духовного життя. В ньому містяться жива думка і живі почуття, і треба, щоб школа допомогла учнівській молоді щедро черпати з цієї життєдайної криниці.

Народнопоетична творчість та художня література, подані у підручниках А.Волошина, звичайно, мають велике пізнавальне значення, з них діти дізнаються про те, як жив і боровся народ у минулому. Та було б абсолютно неправильно штучно розривати пізнавальну і виховну силу художнього твору. Потрібно показати їх гармонію, взаємодоповнюючу єдність, щоб вони віддали заховану в них ідейно-емоціональну наснагу.

Августин Волошин високо шанував фольклор за те, що він пропагує чесність і правдивість, гуманні відносини і взаємну повагу між людьми. Високу моральну чистоту, гуманність, почуття людської гідності, ненависть до гноблення, любов до скривджених розкрито у багатьох творах. Наприклад, у казках та піснях про опришків. У них з великою художньою силою і переконливістю змальовано образ нового героя — опришка, борця проти несправедливості, за щастя і кращу долю. У творах опришок виступає позитивним героєм, месником, який стає на свій захист. Бореться за вільну працю, за вільне життя, проти кріпосницького гноблення. Такі твори,

виражаючи любов і повагу до трудящих, сповнюють учнів ненавистю до кривди, до поневолення і приниження людей праці.

Матеріал, поданий у підручниках А.Волошина, благотворно впливає на розум і почуття дітей, активно допомагає формувати їх основні морально-духовні принципи через твори народного епосу, як і взагалі через кращі надбання літератури і мистецтва. Молодь вчиться правильно розуміти і змінювати життя, засвоювати передові ідеї, формувати свій характер і переживання так само природно і непомітно, як дитина вчиться розмовляти.

Роль морального фактора в будь-який історичний період має вирішальне значення для перемоги над ворогом як в ідеологічній боротьбі, так і в економічній чи навіть військовій галузях. Мораль — одна з форм суспільної свідомості. Тому виховання моралі, наголошував А.Волошин, — це гостра і безкомпромісна боротьба проти людиноненависницької моралі, що пропагує індивідуалізм, егоїзм. Твори класиків української літератури — Тараса Шевченка, Івана Франка, Леоніда Глібова, Марка Вовчка, Василя Гренджі-Донського та інших, подані в підручниках автора, дають вичерпний матеріал для викриття хижацької суті моралі в суспільстві, утвердження гуманних відносин. Тогочасна критика відзначала, що у методичному відношенні «Читанки» А.Волошина бездоганні.

Відомо, що твори українських письменників пройняті великими ідеями гуманізму людяності, доброзичливості. Людяність взаємин — найхарактерніша риса простих людей, зображених у творах. Для того, щоб ненастанно, повчально розкрити гуманізм, людяність персонажів, треба тонко, в усіх деталях проаналізувати їхню поведінку у відповідних ситуаціях, їхні роздуми і почуття. Літературний герой близький і зрозумілий учневі і він завжди відіграє роль зразка, гідного наслідування.

У багатьох казках збірника «Сорок сказок» [8] мова йде насамперед про гуманістичні мотиви творів, про могутньо виражене почуття людяності, яка проймає їх. Саме цим співчуттям до людини в біді казка полонить, хвилює, зачаровує і сучасного малого й старого читача. Хто насмілиться сказати, що такі твори не облагороджують нашу молодь, не виховують у неї високого почуття гуманності?

Ще ширші можливості народних творів щодо естетичного виховання учнів. Саме прилучення дітей до джерел високомистецьких надбань пробуджує приховану в них здатність естетичного сприйняття. Під впливом читання, художнього розвитку дітей ніби новими очима починають дивитися на світ природи і взаємин між людьми, все глибше осягаючи прекрасне, навчаючись протиставляти його потворному, антиморальному..

Не важко здогадатися, чому вчений-педагог велику увагу приділяв народним пісням. За допомогою пісенної народної творчості маємо змогу не тільки простежити повсякденний побут народу, а й пізнати діапазон його соціального і духовного життя, погляд на історичні події, помисли, радощі, страждання, боротьбу за кращу долю. А.Волошин добре усвідомлював, що як пісні, так і фольклор у цілому не тільки ілюстрація духовної історії народу, а й передусім джерело пізнання його становища, прагнень і потреб, його

невмируща краса. З приводу цього справедливо відзначала видатна письменниця Марко Вовчок: «Як щиро та не боячись казати, то, мабуть, краще над українські пісні немає в усьому світі великому» [6, с.5].

Українська народна поезія — матеріал для естетичного виховання нашої молоді. Твори виробляють у читачів непохитну віру в перемогу світлого, гармонійного, прекрасного, кличуть до краси взаємин між людьми, гноблять усе низьке, обмежене, безкриле. Вони приносять учням моральну й естетичну насолоду і задоволення, будять радісні почуття. Торкаючись струн людської душі, впливаючи на почуття людини, змушуючи пережити захоплення, тугу і муки, пошуки правди і героїзм подвигу являють собою ідеал, найвищий зразок для наслідування. Вони вчать нас бути благороднішими, свідомішими, морально цілеспрямованішими, вчать любити все хороше, відвертатися від огидного і поганого, розуміти чарівність доброго і прекрасного, любити благородне.

Педагогічні твори А.Волошина належать до тих праць, яким судилося багатоговікове життя. Писалися-бо вони майстром-педагогом, який добре відчував пульс тогочасного життя. Тому вони є набутком педагогічної думки України. З його цікавих і змістовних праць постає образ ученого-педагога, чие життя було і подвигом, і легендою, перед нам зримо розкриваються ті нелегкі для освіти часи, коли доводилося жити й працювати подвижникові педагогічної думки на Закарпатті. Кажучи словами Тараса Шевченка, він вірив: «Встане Україна. / І розвіє тьму неволі, / Світ правди засвітить, / І помоляться на волі / Невольничі діти» (9 С. 233). Педагогічні погляди А.Волошина вилились у досить продуману систему, яка представляє і тепер не тільки історичний, але й практичний інтерес.

Список використаних джерел:

1. Волошин А. Охорона дітей // Волошин А. Педагогічні твори. — Ужгород: Закарпаття, 2007. — С. 30).
2. Волошин А. Педагогічна академія // Волошин А. Педагогічні твори. — Ужгород: Закарпаття, 2007. — С. 32).
3. Волошин А. Педагогічні твори (упоряд. та вступна стаття М.І.Кляп; підготовка текстів та примітки Д.М.Федаки. — Ужгород: Закарпаття, 2007. — 576 с.).
4. Кляп М. Августин Волошин як подвижник педагогічної науки // Волошин А. Педагогічні твори. — Ужгород: Закарпаття, 2007. — С. 13).
5. Мирний Панас. Рідна мова // Мирний Панас (П.Я.Рудченко). Зібрання творів у семи томах. — Т. 7. — К.: Наукова думка, 1971. — С. 278.
6. Народні пісні в записах Марка Вовчка. — К., 1979. — С. 5).
7. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. — К.: АТ «Обереги», 1994. — С. 39).
8. Сорок сказок. (Поучительное чтение). — Унгвар, 1904.
9. Шевченко Т. Повне зібрання творів у 12 т. — Т.1. — К.: Наук. думка, 1989. — С.233).